

KASTAMONULU HATTATLAR

Mustafa ASLAN*

ÖZET

Hat sanatı İslâm kültürünün önemli unsurlarındandır. Bu sebeple Osmanlı Türkleri de ona büyük önem vermişler, kıymetli hattatlar yetiştirmişlerdir. Bugün yerli ve yabancı kütüphanelerde bulunan yazma eserlerimizin her biri bu bakımdan ayrı bir değer ifade etmektedir. Bu yazımızda Kastamonu'dan yetişen hattatlar hakkında bilgi vermeye çalıştık.

Anahtar kelimeler: Kastamonu, hat, hattat, Kühü'l-Ahbâr, Tuhfe-i Hattâtîn, Son Hattatlar, Franz Babinger.

CALLIGRAPHERS FROM KASTAMONU

ABSTRACT

The art of calligraphy is an important component of Islamic culture. For this reason, the Ottoman Turks have valued its importance and have trained valued calligraphers. From this standpoint, each of our handwritings that are found in both local and foreign libraries, carries and Express es individual value. In this paper, information pertaining to calligraphers trained in Kastamonu have been provided.

Keywords: Kastamonu, calligraphy, calligrapher, Kühü'l-Ahbâr, Tahfe-i Hattâtîn, Last Calligraphers, Franz Babinger.

Karadeniz bölgesinin batı kesiminde yer alan Kastamonu¹ İç Anadolu Bölgesi'ni Batı Karadeniz Bölümü'ne bağlayan ve adının nereden geldiği konusunda değişik rivayetler bulunan² bir ilimiz olup, burada ilk yerleşmeler tarih öncesine kadar varmaktadır. Kastamonu Türkler tarafından fethedilinceye kadar sık sık el değiştirmiştir. Prehistorik çağlardan sonra bölgenin ilk sakinleri Gaslar'dır. M. Ö. 1330'da Hititler'in hükümlerine giren Kastamonu, daha sonra Frig, Kimmer, Lidya, Pers, Makedonya (Büyük İskender), Pontus, Rum ve Bizans egemenliğinde kalmıştır.

1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Türkler'in eline geçen Kastamonu, Haçlı Seferleri sırasında tekrar Bizanslılar'ın eline geçmiş, Alaattin Keykubad'ın adamlarından Hüsamettin Çoban tarafından yeniden fethedilmiştir. 1292-1460 yılları arasında Candaroğulları'nın hakimiyetinde kalmış, 1460'ta Fatih tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Geçim kaynağı orman ürünleri ve tarıma bağlı olan Kastamonu'da sanayi de gelişme yolundadır. Tarih ve tabiatın birbirini tamamladığı Kastamonu'da bu güzelliklere rağmen turizm pek gelişmiş değildir.

Antik şehir harabeleri olarak gerek il merkezinde gerekse ilçelerinde pek çok tarihi eser, kaya mezarları ve kabartmaları vardır. 12. yüzyılda Bizanslılar tarafından yapılmış, Candaroğulları ve Osmanlılar tarafından onarılmış olan Kastamonu Kalesi de görülmeye değer. İl merkezindeki Firenşah

* Yard. Doç. Dr. Girne Amerikan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü KKTC
mustafaaslangau@hotmail.com

¹ Kastamonu hakkında pek çok kaynakta bilgi vardır. Biz bu yazımızda verdiğimiz bilgileri, aşağıdaki kaynakların ilgili cilt ve sayfalarından derleyerek buraya aldık: İslâm Ansiklopedisi 6/399; Türk Ansiklopedisi, 21/378-383; Ötüken Yayınları Yeni Türk Ansiklopedisi 5/174; Gelişim Yayınları Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi 11/6486; Yurt Ansiklopedisi 6/4568-7/4669.

² Bunlardan birisi prehistorik devirlerden sonra bölgenin sakinlerinden Gaslar'ın şehir merkezi olan Tummana'ya izafeten "Gaslar'ın Tummanası" anlamına gelen "Gastummana"nın zamanla "Kastamonu" şeklini alması; diğeri de Türkler'in Kastamonu kalesini kuşattıkları sıralarda Türk komutanına gönül verdiği için kalenin anahtarını Türkler'e atarak kalenin fethini sağlayan Bizans tekfurunun kızı Moni'nin babası tarafından kaleden aşağı atılarak öldürülmesi üzerine Türkler tarafından söylenen "kastın ne idi Moni'ye" ifadesinin zamanla "Kastamonu" olması şeklindedir. (Ötüken yayınları Yeni Türk Ansiklopedisi 5/1743-1744). Ayrıca "Bizans hanedanı Komnen'lerin burada türemeleri sebebiyle onlar tarafında yapılmış olan kaleye Kastr Komnen(i) denildiği" ve "Kosta'nın şehri" anlamına gelen "Kosta-Pol"un da "Kastamonu" adının kaynağı olduğu konusunda bazı rivayetler vardır. (İslam Ansiklopedisi, 6/399-400). Ayrıca bu konuda Yurt Ansiklopedisi'nde (6/4646) yer alan Bayraklı Sultan Efsanesi, Aşıklı Sultan Türbesi Efsanesi, Şaban-ı Veli'ye İlişkin Efsane ve Şeyh Hafız Mustafa'ya İlişkin Efsane de hatırlanmalıdır.

Hamamı (1262) Yılanlı Darüşşifası (1272) Atabey Camisi, (1273), Hoca Şemsettin Camisi (1473), Nasrullah Camisi (1506), Yakup Ağa Camisi (1547), Sinan Bey Camisi (1571), Şeyh Şaban-ı Veli Camisi (1580), Abdurrahman Paşa Camisi (1584), Yanık Hanı (1730), Urgan Hanı (1748), İbni Neccar Camisi (1365), İsmail Bey Külliyesi (cami, türbe, medrese, hamam, han, imaret) (1451); Taşköprü'de Kasım Bey Camisi (1358), Halil Bey Camisi (1363), Mehmet Bey Camisi (1366) ve Araç'ta Kötürüm Bayazıt Camisi (1374) diğer önemli tarihi eserleridir.

Osmanlıların başkenti olması sebebiyle, haklı olarak tabii bir kültür merkezi sıfatını taşıyan İstanbul'dan başka Anadolu'daki bazı şehirlerin de şehzade/vali sancağı olarak birer kültür merkezi olduğu bilinmektedir. Buralarda görev yapan şehzadelerin çevresinde şair, hattat, musikişinas vb. olarak kıymetli şahsiyetlerin yetiştiği çeşitli kaynaklarda pek çok örneği ile zikredilir. Amasya, Konya, Kütahya, Manisa, Trabzon örneğinde olduğu gibi, bir şehzadeler şehri olmak üzere Kastamonu da bu nimetten istifade etmiştir.

Kastamonu, Anadolu'nun son kurtuluş destanı olan Milli Mücadele'de oynadığı rol yanında, tarih boyunca bağrından çıkardığı önemli şahsiyetler yönüyle de Anadolu'nun diğer şehirlerinden geri kalmaz. Tezkire sahibi Latîfî, Elmas Mehmet Paşa, din adamı ve şair Sadi Çelebi, Orhan Şaik GÖKYAY, Rifat İLGAZ, Oğuz ATAY, Nuri Halil POYRAZ, Açıköz Gazetesi sahibi Ahmet Hamdi ÇELEN ve yazı işleri müdürü Hüsnü AÇIKSÖZ bu konuda hemen akla gelen isimlerden bazılarıdır.

Kastamonulu Divan şairleri üzerine hazırlanan bir tebliğde "Kastamonu bir evliyalar menbaı olduğu kadar aynı zamanda adeta bir şairler menbaıdır da. Sadece şura tezkirelerine baktığımızda 30'un üzerinde Divan şairimizin Kastamonu'da doğduğunu, ilk eğitimlerini burada aldıklarını görüyoruz.

Diğer edebiyat tarihlerimizden Şakayıkü'n-nu'maniyye ve Tuhfe-i Nail'yi de dahil ettiğimizde bu sayının çok daha fazla olduğu görülmektedir"³ şeklindeki değerlendirme, bu güzel şehrin kültür tarihimizdeki yerini yerini ve önemini açıkça ortaya koymaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz tebliğde haklarında bilgi verilen Divan şairleri alfabetik sırayla Andelîbî, Beyanî, Fahîr, Hâkî, Halîmî, Harîrî, Kıyasî, Latîfî, Sa'dî Celebi, Sun'î-i Kadîm, Şânî, Şavur, Şemsî (15, yy), Şemsî (16. yy), Şemsî-i Edvârî, Tâlîf, Türâbî, Zaîffî'dir. Son olarak da kadın Divan şairlerimizden Feride Hanım'a temas edilmiştir.

Biz bu kadroya aşağıda tanıttığımız hattatları da ilave etmek istiyoruz. Tuhfe-i Hattâtîn⁴ de ve Son Hattatlar⁵ da rastladığımız "Kastamonulu" hattatlar hiç şüphesiz bunlardan ibaret değildir. Araştırmamızın eksiksiz ve yanlışsız olmadığını biliyoruz. Bize bu konuda yardımcı olacaklara şükran borçlu olacağımızı belirterek hattatlarımızı isimlerine göre alfabetik sırayla veriyoruz:

Abdurrahman el-Müzehhib

Doğum tarihi belli olmayan Abdurrahman Efendi hakkında Tuhfe-i Hattâtîn⁶ de verilen bilgileri sadeleştirerek aşağıya alıyoruz: Hacı Hamza Camii'nin müezzini olup "Süleymaniyeli Abdî Çelebi" unvanıyla tanınmıştır. Tezhîb ve cildin çeşitli ve güzel türlerini Bosnalı Hasan'ın talebesi olan Salih Çelebi'den öğrenmiştir. Bu san'atların üstadlarından olup Tuhfe-i Hattâtîn'in temize çekildiği 1173/1759 tarihinde hayatta olan Haydarpaşalı İbrahim Çelebi de hattatımız Abdurrahman Efendi'nin kıymetli bir talebesidir. Abdurrahman Efendi hüsn-i hattın sülüs ve nesih kalemlerini Suyolcu-zâde Mustafa Efendi'den görüp izin almak suretiyle kemâl derecesine ulaşmıştır. Aşağıdaki tarih mısrası uğur niyetiyle söylenmiştir:

Müzehhib levha zîb-i cedvel-i vasl oldu me'vâda 1098/1686⁷

مذهب لوحه زیب جدول وصل اولدی مؤدی ده

³Dr. Filiz KILIÇ, "Şairler Tezkirelerine Göre Kastamonulu Divan Şairleri", Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, Kastamonu 2001, s. 249.

⁴Müstakim-zâde Süleyman Sadettin, Tuhfe-i Hattâtîn (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), İstanbul 1928.

⁵İbnülemin Mahmut Kemal İNAL, Son Hattatlar, İstanbul 1970.

⁶Müstakimzade, age, s. 253.

⁷Tarih her ne kadar "1098" diye kaydedilmiş ise de 1101 tutuyor. Büyük ihtimalle beytin burada bulunmayan birinci mısraında ta'miye vardır.

Abdülkadir Efendi

Doğum tarihini tespit edemediğimiz seyit Abdülkadir Efendi hakkında Tuhfe-i Hattâîn⁸de verilen bilgileri sadeleştirerek aşağıya alıyoruz: Kastamonu'dan İstanbul'a gelip Zindan Kapısı'ndaki bir ipçi dükkanında uzun müddet geçimini sağlamaya çalışmış, bu işi bırakıp Kasımpaşa'da yerleştiği sıralarda işleri yoluna girmiş ve Suyolcu-zâde Mustafa Efendi'den hüsnühât meşk etmiştir. Üstadı vefat edince kalan kısmını Ağakapılı İsmail Efendi'den tekmil edip izin ve icazet sahibi olmuştur. Her kalemde seçkin bir hattat olan Abdülkadir Efendi'nin celf'leri diğer yazılarından çok daha üstündür. Elli sene kadar hat sanatında eser bırakmak için gayret sarfeden Abdülkadir Efendi, "teâkub-ı âkibet تعاقب عاقبت" terkinin ifade ettiği 1146/1733 tarihinde vefat etmiştir.

Celâleddin Efendi⁹

Tosyalı olup doğum tarihini tespit edemediğimiz Celalettin Efendi, kendisi gibi hattat olan çocukları Koca Nişancı Mustafa ve Salih Efendilerin terbiye ve teşvikiyle meşgul olmuş, hüsnühattı Şeyh Hamdullah'tan meşk ederek ihtiyarlık çağında bu san'atı ikmal ederek hurde talikte eser sahibi bir hattat olarak tanınmıştır. Medrese tahsili gördükten sonra kadılık mesleğini seçmiş, bu tehlikeli meslekten emekli olmak suretiyle uzak durmuş, vefatına kadar talim ve ibadetle meşgul olmuştur. "Gülşen-i saadet گلشن سعادت" terkininde ifadesini bulan 935/1528 tarihinde vefat etmiştir.

Ebübekir Efendi

Doğum tarihi belli olmayan Ebubekir Efendi sülüs ve neshi kalemlerini zamanın üstadı Ramazan Efendi'den öğrenip Mimar Acem Zaviyesi yakınında bulunduğu için bu zaviyenin şeyhi Habîbî İsmail Dede Efendi'den tarikat almıştır. "Şeyhü's-sûfiyye الشيخ الصوفيه" terkinin karşıladığı 1132/1719 tarihinde vefat edip mürşidinin kabrinin yanına defnedilmiştir¹⁰.

Feride Hanım

Kastamonu eşrafından Bahar-zade Hamamî Mehmet Raşit Efendinin kızı olarak 1837'de Kastamonu'da dünyaya gelen Feride Hanım, yedi yaşında Kur'anık Kerim'i ezberleyerek hafız olmuş, babasından Arapça ve Farsça'yı öğrendiği gibi, sülüs ve nesh yazıları da meşketmiş, icazet aldıktan sonra sekiz Mushaf ve bir Muhammediye yazmıştır¹¹. Sayıları 20 civarında olan kadın divan şairlerimizden biri olup, Tuhfe-i Vehbi'yi okuduğu sıralarda şiire ilgi duymuş, bir süre sonra da babasının şiirlerine nazireler yazmaya başlamıştır.

Ali Raif Efendi¹² ile evlenmiş, 1852'de eşiyle birlikte Kastamonu'dan İstanbul'a gitmiş, sonra yine eşiyle birlikte Batum'a geçmiş, geri dönüşleri sırasında 1858'de eşi Kastamonu'da vefat etmiştir. Yirmi bir yaşında dul kalan Feride Hanım, bir daha evlenmemiştir¹³. Hastalığı nedeniyle, 1288/1871'de baba ocağı Kastamonu'ya dönmüş, 1878'de babasının vefatına çok üzülmesinden dolayı inzivaya çekilip içe kapanık bir hayat sürmüştür. Şabaniye tarikatına mensup olan Feride Hanım, hayatının geri kalan günlerini zikir ve tesbih ile geçirmiştir.

1903'te vefat etmiş, Yakup Ağa Camii haziresinde babasının ve annesinin yanına defnedilmiştir.

Tırnakçı-zade Ziver Bey'in aşağıdaki kıt'ası onu her yönüyle güzelce tavsif etmektedir:

Bahâr-zâde-i dânişverin kerîmesidir
Sühan-şinâs ü hünerver Ferîdetü'l-eyyâm
Nisâda ehl-i sühan nâdirâtandır, anı
Hudâ o pîr-i sühandâna eylemiş in'âm

"Şiirlerini divan halinde toplayamadığından birçoğu kaybolmuştur. Şiirlerinden bir

⁸ Müstakimzade, age, s. 263.

⁹ Müstakimzade, age, s. 152.

¹⁰ Müstakimzade, age, s. 138.

¹¹ (Nazan BEKİRÖĞLU "nesih bir Kur'an yazmıştır" demektir. Bkz Osmanlıda Kadın Şairler).

¹² Fatim, Hâtîmetü'l-Eş'âr'da bu zât için "ketebeden Râif Efendi" demektir. (Hâtîmetü'l-Eş'âr, İstanbul 1271, s. 330.

¹³ İbnülemin, age, s. 775

kısımının oğlu Cemal ve torunu Raif beylerde bulunduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Vefatına yakın zamanlarda hayatını yazı yazarak ve şiir kaleme alarak kazandığı ileri sürülmektedir¹⁴.

Kocasının hatırası olan saatini kaybettiği zaman yazdığı

Âh kim gitti elimden koynumun zer sâati
Hasretiyle kalmamıştır gönlümün hiç râhatı

Yâdgâr-ı yâr idi doğru gider gam-hâr idi
Yirmi beş yıldan beri etmiş idim ünsiyeti

Zer gibi zerd ola rûyu hem-ayâr-ı nakş ola
Mekr ile bigâneler ger eylediye sirkati

Yelkovan-veş rûz ü şeb zevki için çeksin teab
Soksun akrebler vücûdun göre renc ü mihneti

Kıldı rakkâs-ı felek çarh gibi ser-gerdan beni
Nice dâlablar ile verdi bana çok zahmeti

Yeğdürür zencîri zülf-i yâr ile bend olması
Kayd olup derd ü gama çekmekden ise firkati

Ben Ferîde-veş gam ü mihnetle ferdim dehrde
Geçmedi âlâmsız bî-çârenin bir sâati¹⁵

ifadelerini haiz gazeli onun şairlik kudretini ortaya koyduğu gibi, Son Hattatlar'da yer alan üstü sülüs altı nesih levhası da hat sanatındaki maharetini ve ustalığını göstermeye yeter.

Hamdi Efendi

Hattat Hamdi Efendi hakkında şimdilik sadece Son Hattatlar¹⁶da bilgi bulabildik. Oradan elde ettiklerimizi kısaltıp sadeleştirerek aşağıya alıyoruz:

Kastamonulu ve asıl adı "Mehmet Hamdi" olan hattat Hamdi Efendi, İstanbul'a gelip Fatih'te Yoğurtçuoğlu Emin Efendi'nin halifesi Nuri Efendi'ye intisap etmiş, asker oluncaya kadar o dergâhta kalmıştır. Askere gidip dönmüş ve askerde çavuş olduğu için bundan sonra "Hamdi Çavuş" diye anılmaya başlanmıştır. Rik'ası güzel olduğu için 800 kuruş maaşla Ziraat Bankası'na girmiş, "banka memurlarının maaşı, faizden istihsal olunan paradan veriliyor, faiz yemek caiz değildir" diyerek istifa etmiş, Beyazıt'ta o zamanlar Kâğıtçılar denilen yerin arkasında uzun süre arzuhalcilik yapmıştır.

Bakkal Arif Efendi'den sülüs ve nesih, Sami Efendi'den de celi sülüs meşketmiştir. Erkân-ı Harbiye (Genel Kurmay) dairesi hattatı Nazif Efendi'nin aracılığıyla o daireye alınmış, Birinci Dünya Savaşı sırasında o zamanlar Almanya'da bastırılan kâğıt paraların yazılarını yazmak üzere oraya gönderilmiştir. Almanya'da bira içmeğe alışmış, sakalını ve bıyığını kestirmiş, İstanbul'a dönünce hatasını anlayarak sakalını ve bıyığını tekrar bırakmış ve eski yaşayışına dönmüştür.

Eski ve yeni en seçkin hattatlara ait müstesna tezhip ve hat örneklerini toplayıp, bir çok hilve-i şerif ve levhaları da ilave ederek Şehzadebaşı'ndaki evini bir müze haline getiren Hamdi Efendi ne yazık ki bunları

"Ta'rîf edemem çektiğim âlâmı o yüzden
Zîrâ ki anın zikri de bir gûne elemdir"

beytinin ifade ettiği anlama uygun olarak elden çıkarmak zorunda kalmıştır.

Ankara'nın Kayaş ilçesine gidip orada imamlık ettiği, orada vefat ettiği tahmin edilmektedir. Vefat tarihi belli değildir.

¹⁴ (Dergâh Yayınları, III/199)

¹⁵ (İbnülemin, s. 776)

¹⁶ İbnülemin, age, s. 118.

Hulûsi Efendi

Doğum tarihini tesbit edemediğimiz Mehmet Hulusi Efendi, Şemsettin el-Buharî soyundan gelip Sultan II. Mahmud'un soyundan gelmiş olan Osman Paşa'nın oğlu olarak Kastamonu'nun Seyyidler köyünde dünyaya gelmiştir. Sülûs ve nesih yazıları önce Mahmut Raci Efendi'den, sonra da Ali el-Vasfî Efendi'den meşk etmiş, Ragıp Paşa Kütüphanesi'nde pek çok öğrenciye de bu yazıları öğretmiş bir hattattır. Aşağıda hakkında bilgi vermeye çalıştığımız hattat Şevki Efendi hem yeğeni hem de bu öğrencilerin en seçkinlerinden ve zamanındaki hattatların başta gelenlerindedir. Hulusi Efendi 14 yaşındaki Şevki Efendi'ye icazet verdikten sonra: "Yazıyı ben bu kadar öğretebilirim. Bundan ilerisini Mustafa İzzet Efendi'den ve diğer hattatlardan öğren" diye tembihle bulunduğu "Ben sizden başka hocaya gitmem" cevabını alınca oldukça duygulanıp ağlamış ve ona dua etmiştir.

Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi'nde hafız-ı kütüplük (kütüphane müdürlüğü), Hekimoğlu Ali Paşa Camisi'nde hatiplik ve Tophane'de Nusret Camisi'nde yıllarca kürsü şeyhliği yapmıştır. 1874'te vefat etmiş ve Merkez Efendi Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezar taşında:

"Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî

Kıdve-i hattatın ve meşâyih-i cevâmî-i selâfîn tâhire-i Mehmed Şemseddin el-Buharî aleyhi rahmetü'l-Bârî'den Câmi-i Nusret şeyhi olup hilye-i kemâlât-ı zâhire ve bâtna ile mevsûf olan mazınne-i kiramdan hoca el-hâc seyyid Mehmed Hulusi Efendi'nin ruhiyçün fâtiha. Fî gurre-i Rebiü'l-evvel 1291 ketebehü Şevki" yazısı vardır.

İbnlülemin Mahmut Kemal Bey Son Hattatlar'da sadeleştirerek yukarıya aldığımız bilgilerin devamında da aynen şunları kaydetmektedir: "Bu kitabeyi yeğeni Şevki Efendi gayet nefis surette sülûs celisiyle yazmıştır. Kalıbı, Şevki Efendi'nin kızının oğlu doktor Süheyl Bey'dedir. Numune olarak dercedilen yazıyı o verdi.

Onun ifadesine göre, Hulusi Efendi, uzun boylu, kuruca yüzlü, beyaz sakallı imiş. Büyük kıt'ada yazısı az imiş. Ufak levhalar, kıt'alar, dualar, meşkler yazmıştır. Vefatına kadar Haseki'de Yavuz Mehmed Ağa Mescidi'nin karşısındaki evinde oturmuştur".

Son Hattatlar'da (s. 138) hattına örnek olmak üzere, yukarıda bahsedilen gayet nefis bir levhası da yer almaktadır.

Hüseyin Efendi (İmam-ı Sultanî)

Doğum tarihi belli olmayan Hüseyin Efendi, Kastamonu'dan İstanbul'a gelerek hüsnühattı Mehmed Râsim Efendi'den meşk edip izin aldıktan sonra Dergâh-ı Âlî Yeniçeri Ağalarından birinin imamlığı hizmetinde bulunmuş, ocak imamlığından emekli iken Torun Mehmed Efendi yerine saraya önce ikinci, sonra da birinci imam tayin edilmiştir. Sekiz senede medrese tahsilini ikmal ederek İzmir kadısı olmuş, imamlıktan azledilince önce Şam, sonra Medine kadılığına getirilmiş, hacdan sonra Üsküdar'a geldiğinde "hayru'l-merâsim خير المراسم" terkihiyle ifade edilen 1182/1768 tarihinde orada vefat etmiştir¹⁷.

Hüseyin Ârif Efendi

Doğum ve ölüm tarihleri belli olmayan seyyid Hüseyin Arif Efendi, hüsnühattın sülûs ve nesih kalemlerini Şekerci-zâde seyyid Mehmed Efendi'den meşk ederek icazet almıştır. Diğer kalemlerde de mahareti olduğu için Koca Râgıp Paşa'nın divan kâtibi olmuş ve bugünkü karşılığıyla "resmî devlet memurları" demek olan "hâcegân" yolunu tutmuştur. Bir kaside-i Bürde, Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi kapısının dışındaki yazı¹⁸, bazı tarihler ve Koca Ragıp Paşa'nın mezar taşındaki enfes kitabe şimdilik tespit ettiğimiz eserleridir¹⁹.

¹⁷ Müstakimzade, age, s. 183.

¹⁸Müstakim-zade, bir yanlışlığa meydan vermemesi için, bu levhadaki "فيها كتب قيمة" = fihâ kütübün kayyimeh" âyet-i kerimesinin Mumcu-zâde Mehmet (Mehmet b. Ahmet) Efendi'ye ait olduğunu kaydetmektedir. (Müstakimzade, age, s.379).

¹⁹ Müstakim-zade, age, s. 181.

Hüseyin Yüsrî

Doğum tarihi belli olmayan Hüseyin Yüsrî hakkında Tuhfe-i Hattâtîn'de verilen bilgileri sadeleştirerek aşağıya alıyoruz: Künyesi "Hüseyin Yüsrî b. Halil"dir. Babası Halil Efendi Kastamonu Câmî-i Kebîrinin hatibi olduğu için, hattatımız orada "Hatip-zâde" diye tanınmıştır. Tuhfe-i Hattâtîn'in temize çekildiği 1173/1759 tarihinde kardeşinin o zamanlar bir kaza merkezi olan Kastamonu'nun alaybeyi olduğu ve babasının da o yıllarda hayatta bulunduğu anlaşılmaktadır. Hüsnühattî Şekerci-zâde seyit Mehmet Efendi'den meşk edip Teberdârân Ocağı'na girmiş fakat ekmeğini oradan kazanamadığı için sadrazam Mustafa Paşa dairesinde Enderun Ağaları grubuna katılmıştır²⁰.

Kasım Efendi

Taşköprülü olup künyesi "Kasım bin Halil"dir. Şakâyîku'n-Nu'maniyye müellifi Taşköprü-zâde Ebülhayr İsmettin Ahmet Efendi (1495-1561)'nin amcasıdır. Hat sanatını, kibletil-küttâb olarak tanınan Amasyalı meşhur hattat Şeyh Hamdullah'tan meşk etmiştir. Zamanının seçkin hattatlarından olup, talikte mahir bir hattat olarak tanınmış, Sultan II. Bayazid'da bazı kitapları istinsah etmiştir²¹.

La'li Mehmed Efendi²²

Öğrenim görüp Zekeriya Efendi'den mülazım olduktan sonra Rusçuk Rüstem Paşa Medresesi'nde müderrisliğe başlayan La'li Mehmed Efendi, Edirne'ye gidip Gülşeniye meşayihinden Şeyh Mehmet Sırrî'nin hizmetine girerek çile çıkarmış, tarikatın diğer icaplarını da ikmal etmek suretiyle halife olmuştur. Daha sonra İstanbul'a gidip Sünbüliye şeyhlerinden Koca Mustafa Paşa şeyhi Seyyid Alaeddin Efendi'den feyz almış, Balat şeyhi Seyyid Hasan Nuri ve Manisa şeyhi Hasan Kenzî vb. ile birlikte tekrar halvete girerek halife olmuştur. Bu esnada seyid Hasan Efendi'den meşk etmek suretiyle hat sanatını da elde etmiştir. Hacca gidip döndükten sonra yine Edirne'ye vararak Gülşenî Dergâhı'na girmiş, Kutbî Efendi-zade şeyh seyid Ali Efendi vefat edince onun yerine dergâhın şeyhi olarak altı sene hizmette bulunmuştur. 1112 zilhiccesinde (aralık 1700) vefat edip dergâhın haziresine defnedilmiş, yerine Hasan Sezâî şeyh olmuştur. Vefatına çağdaşı (ve büyük ihtimalle yakın arkadaşı) Edirneli divan şairi Kâmî (öl. 1137/1724), tamiye yoluyla 1112 (1700) yılını karşılamak üzere "Nihâl-i Gülşenî'den koptu bir gül-i la'li نهال گلشیدن قويدی بر گل لعلی"²³ mısraıyla tarih düşmüştür ki "bir gül" ile "51" ta'miye olunmuştur.

"La'li" sıfatını alışımlı, kırmızı mürekkep anlamına gelen "la'li" ıslah edip ona bir güzellik vermesine bağlayanlar²⁴ olduğu gibi; "La'linkabâ-zâde sanıyla tanınan bir kadı'nın oğlu olduğu"²⁵ na bağlayanlar da vardır. Âşık Çelebi, Hasan Çelebi ve Beyânî tezkirelerinde yer alan La'li Mehmed Efendi, İbrahim Gülşenî'nin mesnevisinden bazı beyitleri şerh etmiştir. "Fenâyî" mahlasıyla yazdığı şiirlerini içeren divançesi 1840'ta Hasan Sezâyî divanı ile birlikte basılmıştır.

²⁰ Müstakimzade, age, s. 171.

²¹ Müstakimzade, age, s. 365.

²² Bibliyografya: Şeyhî Mehmet Efendi, Vakâyü'l-Fuzalâ 2-3 Şakâiku'n-Nu'maniyye ve Zeyilleri (Haz. Abdülkadir ÖZCAN) 4/198-205-206; Müstakim-zâde, age, s. 481; Dergâh Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul 1986, 6/66; Haluk İPEKTEN - Mustafa İSEN - Recep TOPARLI - Naci OKÇU - Turgut KARABEY, Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara 1988, s. 259-260; Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri (Haz. Cemal KURNAZ, Mustafa TATÇI) 1/158, Ankara 2000.

²³ Müstakim-zâde Tuhfe-i Hattâtîn'de (s. 481) böyle kaydetmektedir fakat tarih bu ifadeyle 1112 değil 1062 tutuyor. Büyük ihtimalle "hayta = حقا" kelimesi unutulmuş olmalı! Şeyhî Mehmet Etendi Vakâyü'l-Fuzalâ'da (s. 206) "Nihâl-i Gülşenî'den koptu hayfâ bir gül-i la'li = نهال گلشیدن قويدی حقا بر گل لعلی" mısramı kaydetmektedir. Bu da 1161 tutuyor. Tamiye olan 51'i düşünce 1110'a karşılık gelip eksik kalıyor. Müstakim-zade aynı yerde dipnot olarak "Eğer = مدد قويدی نهال گلشیدن بر گل لعلی" = Meded koptu nihâl-i Gülşenî'den bir gül-i la'li' dense ta'miye tekellüfüne dahi ihtiyaç kalmazdı" kaydını düşmektedir. Mısra bu şekliyle tam 1112 tutuyor. En doğrusu da bu olmalıdır.

²⁴ Şeyhî Mehmet Efendi, age 4/206; Dergâh Yayınları, Türk Dili ve Ed. Ans. 6/66.

²⁵ Haluk İPEKTEN vd., age, s. 259-260.

Ey Fenâyi gel fenâ bahrinde ol misl-i sadef
 Açma ağzın tâ kemâlin bula dürr-i "men aref"
 Her ne gelse dûştan hoş gör bulasın tâ şeref
 Bâğ-ı vahdet bülbülü seçmez gülünü hârdan
 kıt'ası ona aittir.

Mehmet Ali Efendi

Hacı Mustafa adında bir kimsenin oğlu olup 1867'de Kastamonu'da dünyaya gelmiş olan Mehmet Ali Efendi sekiz yaşında İstanbul'a gitmiş, Beyoğlu'nda Ağa Camisi'nin yanındaki fırında kalarak büyümüştür. Yeteneğine güvenerek okuyup yazma gayretine düşmüş, Hattat Kadri Efendi'den sülüs ve nesih meşketmiş, 1305/1887'de Tahsin Hilmi Efendi'den icazet almıştır.

Hayatının son yıllarında Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü ikinci şubesi kâtipleri arasında yer aldığı bilinmektedir. 10 Nisan 1331/23 Nisan 1915'te 47 yaşında iken vefat etmiş, Üsküdar'da Miskinler Tekkesi civarındaki mezarlığa defnedilmiştir. İbnülemin Mahmut Kemal Bey Son Hattatlar'da Mehmet Ali Efendi hakkında yukarıdaki bilgileri verdikten sonra, "yüzünü ve yazısını görmediğim bu zâtın, ketebesiz yazıların hangi hattatlara ait olduğunu tayin ettiği ve yazıya pek ziyade muhabbeti olduğundan topladığı iki sandık dolusu yazı ile pek çok levhanın Firuz Ağa yangınında eviyle beraber yandığı, Hattat Necmettin Efendi'nin tevdi eylediği varakada yazılıdır"²⁶ demektedir.

Mustafa Efendi

Doğum ve ölüm tarihini tespit edemediğimiz hattat Mustafa Efendi, hüsnühattı aşağıda tanıttığımız hemşehrisi Ömer Efendi'den görüp icazet almış ve üstadı vefat edince de Bahçe Kapısı'nda Valide Sultan Camii Mektebi'nin hat hocasına getirilmiştir. Şimdilik hakkında sadece Tuhfe-i Hattâfîn²⁷ de bu kadarlık kısa bilgiyi bulabildik.

Mustafa Gaznevî

Mustafa Gaznevî, Uzunçarşılı'da Gazneli Mahmud Efendi'nin yaptırdığı okulda hocalık yaptığı için, "Gaznevî Efendi Mektebi'nin Hocası" ifadesinin halk ağzında kısaltması olarak "Gazneli Hoca" diye şöhret bulmuş, Şeyh Hamdullah tarzı güftelerinde ve ketebelerinde "Gaznevî" mahlasını kullanmıştır. Hüsnühattı Süleymaniyeli Müezzîn Abdi Efendi'den meşk etmiştir. Kendisi, Devhatü'l-Küttâb sahibi Necîb Efendi'nin amcasıdır. "Zuhûr ظهور" kelimesinde ifadesini bulan 1111/1699'da vefat etmiş ve kardeşi Ömer Efendi'nin yanına defnedilmiştir²⁸.

Mustafa İzzet Efendi (Kazasker)²⁹

Hattat, musikişinas, devlet adamı ve şair bir zât olan Mustafa İzzet Efendi 1801'de Destan Ağa-zade Mustafa Ağa'nın oğlu olarak Tosya'da dünyaya gelmiştir. Annesi cihetiyle nesebi Şeyh İsmail-i Rûmî'ye çıkmaktadır. Babasının vefatı üzerine çocuk yaşta Mustafa İzzet annesi tarafından İstanbul'a gönderilip akrabalarından bir müderrisin himayesiyle Fatih Başkurşunlu Medresesi'ne verilmiş, orada Arapça ve dinî ilimleri öğrenmiş, bir yandan Kömürcü-zade Hafız Efendi'den musiki meşkederken, diğer yandan da hat ve ney meşklerine devam etmiştir. Zamanın hükümdarı II. Mahmut'un Bahçekapı'da yaptırdığı Hidayet Camisi'nde görev almış, II. Mahmut bir cuma günü namaz kılmak üzere bu camiye geldiği esnada Mustafa İzzet Efendi Kömürcü-zade Hafız Efendi'den meşkettiği bir na'tı müezzîn mahfilinde oldukça güzel bir sesle okuyunca sultanın

²⁶ İbnülemin, age, s. 210.

²⁷ Müstakim-zâde, age, s. 555.

²⁸ Müstakim-zâde, age, s. 548.

²⁹ Bibliyografya: Nev'i-zâde Atâî, Hadâiku'l-Hakâik fi Tekmiletî's-Şakâik (Şakâik-ı Nu'mâniyye ve Zeyilleri, haz. Abdülkadir ÖZCAN), İstanbul 1989, 2/113-114; Mehmet Süreyya, Sicill-ı Osmânî (Haz. Nuri AKBAYAR), 6/1727, İstanbul 1996; Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri (Haz. Cemal KURNAZ-Mustafa TATÇI), Ankara 2000, 2/185; Türk Ansiklopedisi, 24/496; Yılmaz ÖZTUNA, Türk Musikisi Ansiklopedisi, İstanbul 1970, 1/48; İbnülemin Mahmut Kemal İNAL, Son Hattatlar, İstanbul 1970, s. 158-166; Dergah Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul 1982, 5/48; Ötügen Yayınları, Yeni Türk Ansiklopedisi 7/2156;

beğenisini kazanmıştır. Sultan silahtarı Gazi Ahmet Paşa-zade Ali Bey (Paşa)e bu gencin terbiyesine özen gösterilmesini ve Enderun'a alınmasını emretmiştir. Üç sene onun dairesinde ve nezaretinde tahsil görmüş, 1828'de henüz 18 yaşında iken Enderun'a talebe hazırlayan Galata Sarayı'na çıkar edilerek üç sene de orada öğrenim görmüş, fakat orta tahsil veren bu okulda öğreneceği fazla bir şey olmadığı için, 1820'de İlyas Ağa'nın silahtarlığı zamanında, eski silahtar Ali Ağa'nın aracılığıyla Enderun'a alınmış, kısa bir süre sonra Kılâr Dairesi'ne geçmiş ve Şakir Ağa'dan da musiki meşkederek, olağanüstü hanendelik yeteneği sayesinde büyük bir şöhrete kavuşup, sultanın huzurundaki fasıllarda güzel sesiyle yer almaya başlamıştır. O zamanlar ney de üflemesine rağmen, neydeki mahareti henüz hanendeliği derecesinde değildir. Hattat Çömez Mustafa Vâsıf Efendi'den sülûs ve nesih, Yesari-zade Mustafa İzzet Efendi'den de talik meşketmiştir³⁰. Bu arada neyzenliği oldukça ilerletmiş, gerek Osmanlı sarayının gerekse imparatorluğun üstün bir neyzeni olarak ünü her tarafa yayılmış, hanendeliği ikinci plana düşmüştür. Hat sanatında ise henüz "güzel yazı yazıyor" denilen bir seviyededir.

Enderun'da subay olduğu halde saray protokolünden sıkılmaya başlayan Mustafa İzzet Efendi, orduya geçmek istemiş fakat arzusu kabul görmemiştir. O sıralarda hat sanatının zirvesinde bulunmaktadır.

Mustafa İzzet Efendi neyde, hanendelikte ve hat sanatında emsalsiz bir üstat durumunda iken, kendi isteğine uyularak, henüz 28 yaşında iken 1829'da maaş bağlanmak suretiyle saraydan çıkarılmıştır.

Daha önce Nakşbendi şeyhi Kayserili Ârif Efendi'ye intisap etmiş olan Mustafa İzzet Efendi, bundan sonra tasavvufa meyletmeye başlamış, şeyhi ile birlikte hacca gitmiş, Mekke'de Nakşbendî ileri gelenlerinden Abdullah Dehlevî'nin halifesi Mehmet Can Efendi'nin yanında sülûkünü tamamlamıştır. Dönüşte yedi ay Kahire'de kalıp İstanbul'a dönmüş, Mahmutpaşa Hamamı civarında bir ev alarak oraya yerleşmiş ve kendini tamamen tasavvufa vermiş, Beyazıt Camisi'nde görev almıştır. Fakat tekrar saraya alınmaktan çekindiği için saraya ve padişahı ziyarete gidemez olmuştur. Bir ikindi namazında Beyazıt Camisi'nde Sultan II. Mahmut'la karşılaşmış, eski bir Enderun subayı olan Mustafa İzzet Efendi'nin üzerindeki derviş kıyafeti ve İstanbul'da bulunup Enderun'dan aylık aldığı halde saraya uğramaması sultanı çok üzümüş ve kızdırmıştır³¹.

Sultan II. Mahmut ölüp de yerine oğlu I. Abdülmecit geçtiğinde Mustafa İzzet Efendi otuz sekiz yaşında ve yüksek bir dinî görev olan Eyüp Sultan Camisi hatipliği görevindedir. Sultan Abdülmecit de babası Sultan II. Mahmut gibi, Mustafa İzzet Efendi'ye değer vermiş ve ona gelir sağlamak üzere Laleli Camisi evkafı kaymakamlığını vermiştir. Bir cuma günü namaz kılıp hutbe dinlemek için Eyüp Sultan Camisi'ne giden hükümdar, Mustafa İzzet Efendi'yi o gün kendisine ikinci imam tayin ederek saraya aldırılmış, bir kaç ay sonra da birinci imam Beylerbeyili Mehmet İzzet Efendi'nin Zilkade 1265/Eylül-Ekim 1849'da vefatı üzerine, baş imamlığa getirmiştir.

Mustafa İzzet Efendi bundan sonra sırasıyla Selanik, Mekke ve İstanbul kadılıklarına getirilmiş, 1849 haziranında Anadolu Kazaskeri, aynı yılın kasım ayında Rumeli Kazaskeri olmuştur. 1850'de veliahd-şehzade Abdülaziz'in ders müzakereciliğine ve Sultan I. Abdülmecid'in oğullarının hat hocalığına getirilmiş, 1853'te baş imamlıktan ayrılmıştır.

Bundan sonraki görevleri sırasıyla Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye üyeliği, ikinci kere

³⁰ Üstadı ve adaşı (Yesari-zade) Mustafa İzzet Efendi'den talikte icazet aldığı esnada

"Nazar-ı şehle kıt'a-i garrâ

Levha-i mihre nâz ederse sezâ

Şâh-ı asrın ki ser-nüezziniyem

N'ola eyler isem İmâd'a salâ"

kıt'asını okumuştur. (İbnülemin Mahmut Kemal İNAL, Son Hattatlar, s. 161)

³¹ Olay bundan sonra şöyle cereyan eder: Sultan Mahmut İzzet Efendi'yi oldukça şiddetli bir şekilde cezalandırmak istemesine rağmen, Musahip Sait Efendi'nin yakarması üzerine cezadan vaz geçer fakat yetişmesi için o kadar özen gösterdiği birinin böyle vefasızlığını da hazmedemez. İzzet Efendi'nin musiki üstadı Kömürçü-zade Hafız Efendi'yi buldurup eski talebesini şikayet ederek İstanbul'dan sürmek istediğini bildirir. Kömürçü-zade'nin de yakarması üzerine cezadan vaz geçip "bir daha gözüme görünmesin" diye sıkı bir tembihte bulunur. Kömürçü-zade talebesini çağırarak durumu anlatır ve tekrar hükümdara gelip İzzet Efendi'nin de çok üzgün olduğunu bildirir. O da "benim ona dargınlığım yoktur, hüner ve kadrini zayıf etmek sevdasındadır, ona canım sıkıldı" deyip huzurunda yapılacak ilk fasılda İzzet Efendi'nin de bulunmasını irade buyurur. İzzet Efendi fasılda yer alır, taksim eder ve ihsana mazhar olur. Sultan Mahmut bundan sonra İzzet Efendi'yi iki defa daha huzuruna çağırarak taksim ettirir ve 1839'da vefatına kadar, Enderun'da görevli olmaksızın defalarca saraya çağırıp ihsanda bulunur. (ÖZTUNA, age 1/48).

Rumeli Kazaskerliği, tekrar Meclis-i Vâlâ üyeliği, üçüncü kere Rumeli Kazaskerliği, nakibü'l-eşraflık ve en kıdemli kazasker sıfatıyla reisü'l-ulemalıktır. Şeyhülislâm olamadan, İstanbul'da 75 yaşında iken, 27 Şevval 1293/15 Kasım 1876 tarihinde, çok hürmet gören bir zât olarak vefat etmiştir.

Hayatı III. Selim'in son yıllarında başlamış, II. Abdülhamid saltanatının ilk aylarında sona ermiştir. Sultan Aziz'in hal'i ve katli, V. Murad'ın hal'i faciaları hayatının son yıllarını karartmış, 93 Harbi (1877-78 Osmanlı-Rus harbi) faciasını görmeden dünyaya veda etmiştir. Tophane'de Kâdirî Dergâh'ında anesinin dedesinin yanına defnedilmiştir. Mezar taşındaki kitabe, öğrencisi Muhsin-zade Abdullah Efendi'ye aittir³². Hanımı büyük hattatlardan Mehmet Şefik Bey'in teyzesidir. Mustafa İzzet Efendi'nin bu hanımdan Ata Efendi, Ali Efendi ve Emine Hanım³³ olmak üzere üç çocuğu olmuştur. Tarihçi ve araştırmacı yazar Yılmaz Öztuna, hakkında bilgi verirken Mustafa İzzet Efendi için "Orta boylu, mavi gözlü, şişmanca, gençliğinde sarışın, sonradan beyaz sakallı, çok nazik bir insandı. Arapça ile Farsça'yı ve dinî ilimleri iyi bilirdi. Bir kaç parça şiir de yazdı. Keşfü'l-A'râb ve Avâmil-i Muarrebî adlı iki eseri vardır. Bir de İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kendi el yazısı ile değerli bir güfte mecmuası vardır. Musikinin ilmi ile meşgul olmak istedi. Fakat bu hususta bir eser veremedi. Devrinin en iyi hanendelerinden biri ve mutlak şekilde en iyi neyzeni, gerçek bir ney virtüözü idi. "Tarz-ı cedid" makamı onun terkididir. Hattatlığı bestekârlığından üstündür. Türk hat sanatının dâhilerindedir. Kendisinden sonra gelen büyük hattatların çoğunun hocasıdır. Hem hat hem de musiki meşk ettirdiği talebesi de vardır (Şeyh Tefik Efendi gibi). Uzun zaman basılı eski harfli kitaplarda kullanılan hurufat onun eseridir. Sülüs, nesih ve celi'de çok büyük üstad idi. Talik yazıda da yüksekti; fakat bu çeşitte hocası Yesari-zade Mustafa İzzet Efendi'nin derecesine çıkamadı. Kısaca "Kazasker" veya "Kazasker Efendi" diye de anılan bestekârimiz son yıllarını Bebek'teki yalısında geçirdi"³⁴ demektedir.

Hattatlar ve musikînaslar arasında hep "Kazasker Efendi" unvanıyla hürmet görmüş olan Mustafa İzzet Efendi'nin tespit edebildiğimiz hat öğrencileri Muhsin-zade Abdullah Efendi, Vahdetî Efendi, Abdullah Zühdi Efendi, Mehmet Hilmi Efendi, Hattat Hacı Arif Bey; musiki öğrencileri de Şeyh Tefik Efendi ve Medenî Aziz Efendi³⁵ dir.

Ayasofya Camisi'ndeki dev levhalar, Kasımpaşa Camisi, Hırka-i Şerif Camisi ve Bursa Ulucamisi'ndeki levhalar, İstanbul Üniversitesi giriş kapısının bahçeye bakan tarafındaki yazılar Mustafa İzzet Efendi'nindir. Ayrıca 16 Mushaf, 15 Delâil-i Hayrat, 30 en'âm ve kaside, 250'den fazla Hilye yazmıştır. Hepsisi de en büyük müzelere girebilecek nitelikte yüzlerce levhası³⁶ bulunmaktadır.

Bilinen musiki eserleri 23 parça olup, bunlar 3 durak, 1 ilahi, 1 peşrev, 1 ağır semai, 1 yürük semai ve 16 şarkıdan ibarettir. Çok bestelememekle birlikte daha başka bestelerinin de bulunduğu fakat kaybolduğu tahmin edilmektedir. Şarkıları Türk musikisinin kusursuz, en seçkin, en yüksek sanat eserleri arasındadır.³⁷

³² Bu kitabe: "Hüve'l-Hayyü'l-kayyûm

Nakibü'l-eşraf ve Reisü'l-ulemâ ve'l-hattâtîn, cenâb-ı pîr İsmail Rûmî kaddesallahu sırrahu evlâdından ve Mehmed Can Hazretleri hulefasından imam-ı evvel-i cenâb-ı tâcdârî ve dört defa Rumeli Sadareti ve meclis-i vâlâ alalığı mansıbı ve meclis-i hâs-ı vükelâyâ memur iken âlim-i tekyegâh-ı beka olan ser-firâz-ı erbâb-ı fezâil ü kemâlâtın ve tarikat-ı Nakşbendiye küberâsından câmiü'l-riyâsât es-seyyid el-hâc Mustafa İzzet Efendi kuddise sırruhu hazretlerinin kabri münevverleridir" şeklindedir. (İbnülemin Mahmut Kemal İNAL, Son Hattatlar, İstanbul 1970, s. 164).

³³ Yılmaz Öztuna Türk Musikisi Ansiklopedisi'nde (1/48-49) Emine Hanım'ın oğlu Tahsin Bey'in ve torunlarının hayatta olduğunu kaydetmektedir.

³⁴ Öztuna, age, c. I, s.49.

³⁵ Öztuna, age, c. I, s.49.

³⁶ Öztuna, age, c. I, s.49.

³⁷ Bilinen parçaları:

- 1-Bayatî Durak "Ben dost hevâsına düştüm gayrı hevâ neme gerek (Eşrefoğlu Rûmî),
- 2- Hüzzam Durak "Ey Habîb-i Kibriya v'ey matla-i nûr-ı Hudâ" (kendisinin),
- 3- Neva Durak "Varımı ben dosta verdim hânmanım kalmadı" (Dukakin-zade Ahmet),
- 4- Hümayun Evsat İlahi "Rûm'da Acem'de âşik olduğum" (Yunus Emre),
- 5- Tarz-ı Cedid Hafif Peşrev
- 6-Hüzzam Nakış Aksak Semai "Kaddin görüp âdem nice dâmânına düşmez",
- 7-Hicazkâr Yürük Semai "Ârâm edemez gönlüm gönlüm edemez ârâm",

Şarkılan:

- 8- Bestenigâr Ağır Aksak "Gayriden bulmaz teselli sevdiğim" (Nazîm),

Son Hattatlar'da (s. 159-160) yazısından iki güzel örnek de yer almaktadır.

Nişancı Celal-Zâde Mustafa Çelebi (Koca Nişancı)³⁸

Hem tarihî ve ilmî eserleriyle, hem de Osmanlı kanunnamelerinin düzenlenmesindeki unutulmaz hizmetleriyle tanınır "Koca Nişancı" diye şöhret bulan Mustafa Çelebi Tosyalı olup, yukarıda "Celâlettin Efendi" adıyla hakkında bilgi vermeye çalıştığımız ve daha çok "Kadı Celâl" diye tanınmış olan Kastamonulu bir hattatın oğludur. Doğum tarihi belli olmayan ve memleketinde biraz öğrenim gördükten sonra İstanbul'a gidip Sahn Medresesi'ne girerek öğrenimini tamamlayınca Arap-zade'den mülazim³⁹ olan fakat müderrislik yolunu tutmayan Celâl-zâde Mustafa Çelebi, yazısının güzelliği ve kâtiplik mesleğindeki üstün becerisi dolayısıyla önce Pir Paşa'ya tezkireci olmuş, sonra da Yavuz Sultan Selim'in divan kâtipliğine getirilmiştir.

Divân-ı Hümayun'da kâtipliğini yapan Celâl-zâde'ye Yavuz'un bazı mahrem emirlerini yazdıracak kadar çok güvendiği ve gerektiğinde kendine arzettiği bazı önemli mütalaalarını kabul ettiği bilinmektedir. Kanuni zamanından itibaren yıldızı parlamaya başlayan Celâl-zâde, onun tavsiyesiyle divan işlerinde acemi olan Sadrazam İbrahim Paşa'ya tezkireci olmuş, paşanın bütün işlerinde yardımcılığını yapmış, beraberinde Mısır'a gitmiş ve dönüşte 1525'te reisülküttaplık gibi çok önemli bir göreve getirilmiştir. On sene sonra 1535'te Bağdat Seferi sırasında Nişancı Seydi Bey'in vefatı üzerine onun yerine "Nişancı" tayin edilmiştir. Üç yıl bu görevde kaldıktan sonra Rüstem Paşa'nın hor görmesi sebebiyle, çok yorulduğunu ileri sürerek emekliliğini istediği için müteferrika başılık ve tam maaşla emekli edilmiştir.

Çeşitli kaynaklarda "Bey, "Paşa, "Koca Nişancı" sıfatlarıyla anılan Celâl-zâde Mustafa Çelebi bundan sonra Eyüp Nişancısı'ndaki köşküne çekilip daha önce yazmaya başladığı ilmî eserlerini tamamlamaya çalışmış, Zigetvar Seferi sırasında Sultan Süleyman'ın ısrarıyla yine nişancı tayin edilerek İstanbul'dan getirilmiş, fakat otağına girdiğinde Muhteşem Süleyman diye tanınan bu ünlü hükümdarın na'sıyla karşılaşmıştır.

Ahlâken mazbut ve olgun bir kişiliğe sahip olan Celâl-zâde, yetenekli olanları deneyimlerini aktarmak suretiyle yetiştirmeyi de kendisine bir görev bilmiştir. 1567'de vefat etmiş, vefat tarihini Deli Kadı "İlâhî rahmet eyle Mustafâ'ya رحمت ايله مصطفىايه" (975/1567) mısraıyla ifade etmiştir. Eyüp'te yaptırdığı caminin haziresine, kendisinden önce vefat etmiş olan ağabeyi Salih Çelebi⁴⁰'nin yanına defnedilmiştir.

Hakkında oldukça isabetli bir değerlendirme olması bakımından, Nihat Sami BANARLI'nın

-
- 9- Bestenigâr Yürük Aksak "Edip sen hatırım âbâd" (iki kıt'a),
  - 10- Bestenigâr Türk Aksağı "Ey serv-i nâzım refât-ı bâlâ" (muhammes),
  - 11- Evc Ağır Aksak "Bir sebeble gücenmişsin sen bana",
  - 12- Evc Aksak "Yüz sürüp payına ey şüh-ı cihan",
  - 13- Mâye Ağır Aksak "Şeb midir bu ya sevâd-ı âh-ı pinhânım mıdır*" (Âkif Paşa),
  - 14- Mâye Ağır Aksak "Sünbüle karşı açır perçemin ihsân eyle" (Âkif Paşa),
  - 15- Sabâ Ağır Aksak "Eylemişsin dün gece ağıyar ile haylî safâ",
  - 16- Sabâ Yürük Aksak "Gülzâr-ı letâfetsin sen" (3 kıt'a),
  - 17- Segah Ağır Aksak Semai "Doldur getir ey sâki-i gül-çihre piyâle",
  - 18- Segah Ağır Aksak "Çektüğüm bilmem nedendir dehr-i gerdündan benim",
  - 19- Bayatî Buselik Curcuna "Ey şehsüvâr-ı meydân-ı işve",
  - 20- Ferahnak Devr-i Hindî "Ey mürüvvet ma'deni kân-ı kerem",
  - 21- Hüzzam "Çıksam yalnız meh gibi bir kerre Boğaz'a",
  - 22- Sûz-ı Dil Ağır Aksak "Derd-i aşkınla felek bulsun nizam",
  - 23- Şevk-efzâ Ağır Aksak "Al destine camî müdâm" (muhammes) (Öztuna, age, c.1, s.49)

³⁸ "Bibliyografya: Nev'î-zâde Atâî, *Hadâiku'l-Hakâik fi Tekmileti's-Şakâik* (Şakâik-ı Nu'mâniyye ve Zeyilleri, haz. Abdülkadir ÖZCAN), İstanbul 1989, 2/113-114; Latîfî, Tezkire-i Latîfî, Dersaated İkdâm matbaası 1314, s.335-337; Kınah-zâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şuarâ (Haz. İbrahim Kutluk), II/988-990, Ankara 1989; Âli, Künhü'l-Ahbâr (Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, haz. Mustafa İSEN), Ankara 1994, s. 278-279; Müstakim-zâde Süleyman Sadettin, *Tuhfe-i Hattatîn* (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), İstanbul 1928, s. 525; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (Haz. Cemal KURNAZ-Mustafa TATÇI), Ankara 2000, III/37; İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1988, 2/671-673; Dergâh Yayınları, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1977, 2/29-30; Franz BABİNGER-*Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (Haz. Coşkun ÜÇÖK), Mersin 1992, s. 113-115; Nihat Sami BANARLI, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, II/606; Halûk İPEKTEN - Mustafa İSEN - Recep TOPARLI - Naci OKÇU - Turgut KARABEY, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s.345-346; Şemsettin Sami, *Kâmûsü'l-Alâm*, Ankara 1996, 6/4577.

³⁹ Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şuara (Haz. İbrahim KUTLUK), Ankara 1989, II/906.

⁴⁰ Tarihiçi ve âlim bir zât olan Salih Çelebi de hattattır ve bu yazımızda hakkında bilgi verilmiştir.

ifadesiyle söylemek gerekirse "Celâl-zâde, daha Mısır'daki hizmetlerinden başlayarak devletin dış ve iç meselelerinde bilhassa kanun hazırlamada iyi gören, akıllı tedbirler düşünen, fikirlere ve tedbirlere güzel ifadeler bulan bir devlet adamı olarak yükseldiği bir mevkide 23 yıl devamlı çalışmıştır.

Celâl-zâde Mustafa Çelebi, kültür ve sanat hayatına verdiği kıymet dolayısıyla Eyüp'te kendi yaptırdığı Nişancı Camii çevresindeki büyük bahçeli evini şairlerin ve âlimlerin devam ettikleri akademik bir muhit haline getirmişti. Asrının kuvvetli bir münşisi idi. Resmî yazışmalarda bilhassa kanun ve nizamların vaz'ında devrinin otoritesi olmuştur. Aşk ve tefekkür şiirleriyle de takdir toplamıştı".

"Aynı zamanda şair olan ve Nişânî mahlasıyla söylediği şiirleriyle küçük bir divan da meydana getiren Celâl-zâde, asrının sayılı ilim ve devlet adamlarındandır"⁴¹. Sehî, Latifi, Ahdî, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Beyânî, Riyazî ve Fâizî tezkireleri ile Âlî'nin Kühû'l-Ahbâr'ında hakkında bilgi verilmektedir⁴².

Nişancı Seydi Bey Kanuni'nin ilk zamanlarında, Osmanlı kanunnamelerini yeniden düzenlemiş, Celâl-zâde de bunu yetkili ve yetenekli bir devlet adamı olarak yeni maddeler ilavesiyle devam ettirmiştir. Bundan dolayı kendisine "Koca Nişancı" ve "Müftî-i Kânun" gibi lâkaplar verilmiştir. Yine 16. asır başlarında nişancılık eden âlim ve münşî Tâcî-zâde Cafer Çelebi'nin Osmanlı divanına koyduğu tahrir tarzı, Celâl-zâde tarafından daha mükemmel bir şekle sokulmuş ve bu yeni usûl kendisinden sonra da bir kaç asır devam etmiştir.

Celâl-zâde'nin kanunnamelere koyduğu maddelerden başka Kanuni'nin tahta çıkışından Şehzade Bayezid'e kadar olan devri anlatan, bu konuda yazılmış başka eserleri ve belgeleri tek tek gözden geçirmek suretiyle kaleme aldığı "Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik" adlı Osmanlı tarihiyle "Enîsü's-Selâtin" isimli ahlâkî eseri ve Yavuz Sultan Selim'in muharebelerinden bahseden "Selim-nâme"si ve bunlardan başka Meâricü'n-Nübüvve⁴³ tercemesi olan "Delâil-i Nübüvvet-i Ahmedî", "Mevâhibü'l-Hallâk"⁴⁴, "Cevâhirü'l-Ahbâr", "Hediyyetü'l-Mü'minin", "Târîh-i Kal'a-i İstanbul" ve "Ma'bed-i Ayasofya" isimli eserleri vardır.

Koca Nişancı, aynı zamanda Şeyh Hamdullah'ın ömrünün sonlarına yaklaştığı zamanlarda talebesi olarak hat sanatını böyle meşhur bir üstaddan meşk ederek hayır duasını almış bir hattattır.

Şiirlerinden bazı örnekleri aşağıya alıyoruz:

Giderme safha-i hüsnünde hattın sünbül-i terdir
Zarardır bu muhakkak âl evrakı traş etmek⁴⁵
***

Ser-i kûyunda olursa n'ola eşkim zâil
Su gibi ol boyu serv alçağa oldu mâil

Bu imiş âdeti yârin ne aceb sohbetine
Hâric-i mebbas olanlar tez olurmuş dâhil
***

Aceb kılmış Cihanı Hak Teâlâ
Muallak yedi kubbe altı deryâ
***

Nice nakş eylemiş Bârî cihanı
Zemin mâî zamanı asumanı⁴⁶
***

Aceb mi göklere ağsa figânım
Elimden uçtu şâhîn-i nişânım

⁴¹ BANARLI, age, II/606.

⁴² Halûk İPEKTEN v. d., age, s. 346.

⁴³ Eserin asıl adı "Delâilü'n-Nübüvveti'l-Muhammedî ve Şemâilü'l-Fütüvveti'l-Ahmedî" dir.

⁴⁴ Bu eserin asıl adı "Mevâhibü'l-Hallâk fî Merâtibi'l-Ahlâk"tır. Celâl-zâde iki hükümdarı (Kanuni ve Yavuz'u) ele aldığı için "Enîsü's-Selâtin" adını vermiştir. Eser Sultan Süleyman adına kaleme alınmış ve altı bâb üzredir. Mehmet Ali Aynî Türk Ahlâkçıları" adlı eserinde bu kitabı güzelce tahlil etmiştir.

⁴⁵ Müstakim-zade, a. g. e., s. 525; Kınalı-zâde, age, s. 990.

⁴⁶ Kınalı-zâde, age, II/907-908.

***

Nedir ey dil bu âh ü nâle ışkı böyle fâş etmek
Sana mı kaldı ey dîde cihanı böyle yaş etmek⁴⁷

***

Ey cebîni mahv eden mâh-ı münîrin pertevin
Ruşen eyle nûr-ı ruhsârınla gel gönlüm evin⁴⁸

***

Fenn-i ışka başladım dikkatle gördüm nice bâb
Metni derd ü fashı hicran ile dolmuş bir kitâb

Muhtasar kılmış visal ebvâbını lâkin gamın
Şerhini etmiş Mutavvel bî-nihâyet bî-hisâb

Ey Nişanî âhir irşâd eyledi üstâd-ı ışk
Hallolunmaz mes'ele ma'sûka râci'dir cevâb⁴⁹

***

Leblerin yâdına cânâ şehd ü şekker-bâr şî'r
Nâz ile ol gonce-lebler okıya her bâr şî'r⁵⁰

***

Bahar erdi safa kesb edecek demdir çemenlerde
Husûsâ salına yanımca serv-i sîm-tenler de

Zebûn olma ne zendir gam şarâb iç devr-i gülşende
Kavî-himmet gerektir bu cihan içre erenler de

Sarılr her gül-endâma çeker pehlûya meh-rûyu
Ne hâletler nezâketler komuş Hak pîreherlerde

Kayırma ey gönül bend oldu ise târ-ı zülfine
Sımk diller hezârân bağıdır her bir şikenlerde

Firâkınla Nişanî bendenin hâli mükedderdir
Visâlin va'de etmiştin behey âfet geçenlerde

***

Ağladığım gördü canan yüzüne tuttu nikâb
Olsa baran gizlenir görünmez olur âfitâb

Şâm-ı hicran oldu âhir subh-ı vasl ister gönül
Lâyık-ı cennet olur bir kimse kim çeke azâb

***

Bahar eyyamıdır açıldı gonce
Eder bülbül figân açıldığınca

***

Kelisâda sanem sanma büt-i meh-pâreler şeklin
Cemâlin nakşının hayranıdır dîvâra yasdanmış

Semen-sâ kâkülün kim safha-i ruhsâra yasdanmış
İki hindûya benzer kim yatur gülzâra yasdanmış⁵¹

⁴⁷ Kınalı-zâde, age, s. II/990; Âli, age, s. 278-279.

⁴⁸ Âli, age, s. 278-279; Latîfî, age, s. 337; Şemsettin Sami, age, 6/4577.

⁴⁹ Latîfî, age, s. 335-337.

⁵⁰ Âşık Çelebi, Meşâirü'ş-Şuarâ, Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Tarih 772, s. 368 (varakların her yüzü numara sırasıyla ayrı ayrı numaralanmıştır.)

⁵¹ Kınalı-zâde, age, s. II/989-990.

Nasuh Efendi

Tosyalı ve hafız olup doğum tarihini tespit edemediğimiz hattat Nasuh Efendi, Zeyniye şeyhlerinden Taceddin Karamanî'ye intisap ederek onun elinde tevbe-i nasûh etmek suretiyle tarikate girmiş ve halife olmuş, Şeyh Safiyyüddin vefat edince de onun yerine şeyh olmuştur. "Hâksâr-ı taleb طلب خاکسار" terkihiyle ifade edilen 923/1517 tarihinde Tosya'da vefat etmiştir⁵².

Nuri Efendi

Mehmet Nuri Efendi Taşköprü'nün Kozluca köyü sakinlerinden Zaim oğlu Ali Ağa'nın oğludur. 1868'de kırk günlük iken Ortaköy'den Beşiktaş'a getirilmiş ve "Beşiktaşlı Nuri Efendi" diye şöhret bulmuştur.

Beşiktaş Abbas Ağa Sıbyan Mektebi'nden sonra Beşiktaş Mülkî Rüşdî Mektebi'ne devam edip diploma almıştır. Bir süre de Sinan Paşa Camisi Medresesi'nde Afyonkarahisarlı Müderris Ahmet İlhamî Efendi'den ders görmüştür.

On beş kuruş maaşla Adliye Temyiz Ceza Mahkemesi kaleminde işe başlamış, İstanbul'da babasının vefatı üzerine köyüne dönmüş, iki yılını orada işlerini yoluna koymakla geçirmiş ve tekrar İstanbul'a gitmiştir.

Bursalı Hattat Zeki Dede'den talik, önce Süleyman Efendi'den sonra da 1882'de Nevşehirli Hacı Osman Efendi'den ve 1883'te Alaattin Bey'den sülüs ve nesih meşketmiştir. Alaattin Bey rahatsızlanınca 1888'de Muhsin-zade Abdullah Bey'e intisap ile 18 yıl devam edip onun gözde talebelerinden biri olarak icazet almıştır⁵³.

Beşiktaş Hamîdî Mektebi'de sülüs ve nesih hocalığı yapmış, Esmâ Sultan ile Mısır Hidivî İsmail Paşa'nın kızı Fatma Hanım'ın oğullarına hat dersleri vermiş, 1893-94 yıllarında Matbaa-i Âmire baş hattatlığında bulunmuş, Salâhî Bey'in matbaa müdürlüğüne tayini üzerine oradan ayrılmıştır.

1908'de Prens Fatma Hanım'la Mısır'a, sonra Hicaz'a gitmiş, hacdan dönüşünde bir buçuk sene yine Mısır'da kalarak isteyenlere pek çok yazı yazıp öğretmiş, İstanbul'a dönünce de bir çok kimse kendisinden hat meşketmiştir. Bir ara Babîâlî caddesinde bir dükkân da açmış ve orada isteyenlere yazı yazmış, sonra İbnülemin Mahmut Kemal Bey'in himmetiyle Medresetü'l-Hattâtîn'in sülüs ve nesih hocalığına tayin edilmiştir.

Harf inkılâbından sonra mesleğini terkederek evini satıp, çiftçilik etmek üzere babasının köyüne gitmiş, bir kaç yıl sonra tekrar İstanbul'a dönerek Güzel Sanatlar Akademisi'nde hat hocalığı yapmıştır.

Musikiye de düşkün olan Nuri Efendi, musikinin ilâhiyyat kısmını Şakir Efendi'nin oğlu Şeyh Ahmet Efendi'den, şugul kısmını da Kırımli Hacı Hafız Efendi'den görmüştür. 600 kadar ilahinin ezberinde olduğu ve bir güfteyi bir kaç değişik besteden okuduğu, kendisinin de 6 ilahi bestelediği⁵⁴ bilinmektedir.

40 sene zâkirlik ve 4 sene de zâkirbaşılık yapmak suretiyle Beşiktaş Yahya Efendi Dergâh'na devam etmiş, diğer tekkelerin bazılarında da zâkirbaşılık yapmıştır. Sadasının hoş olmadığı, fakat edasının oldukça mükemmel ve üstâdâne bulunduğu, dinleyenlerin çok takdir ettiği de Son Hattatlar'da (s. 249) kayıtlıdır.

Vefatından bir kaç yıl önce Ankara'ya davet edilerek ezberindekilerin bir kısmı notaya da alınmıştır.

Tüccardan Tantâvî-zâde Ahmet Efendi'ye, Prens Fatma Hanım'ın kocası Mahmut Sırrı Paşa'ya orta boy, Gazi Osman Paşa'ya ufak boy, Beşiktaş muhafızı Hasan Paşa'nın aracılığıyla

⁵² Bibliyografya: Müstakim-zade, age, s. 568; Mehmet Mecdî Efendi Hadâiku's-Şakâik (Şakâiku'n-Nu'mâniyye ve Zeyilleri, haz. Abdülkadir ÖZCAN,) İstanbul 1989, 1/424-425); Dergâh Yayınları'nın Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (6/529, İstanbul 1986) Nasûhî maddesinde: "(Şeyh). Mutasavvıf şair. (XVI. a.) Hayatı hk. bilgi yoktur. Sicill-i Osmanî'de Tosyalı, âlim, şair, hattat bir zât olduğu, şeyhlik yaptığı belirtilmektedir. 1518'de vefat etmiştir" şeklinde verilen bilgiler de hattatımız Nasuh Efendi'ye ait olmalıdır. Vefat tarihi orada Müstakim-zâde'nin yukarıda belirttiğimiz 933 (1526) yerine 1518 olarak kaydedilmektedir. Keza Mehmet Mecdî Efendi de Hadâiku's-Şakâik'ta (Haz. Abdülkadir ÖZCAN, Şakâiku'n-Nu'mâniyye ve Zeyilleri, İstanbul 1989,1/424-425) vefat tarihini 924 H. olarak kaydetmektedir.

⁵³ Son Hattatlar'da (s. 246) Hattatımız Nuri Bey hakkında "Bir gün Adullah Bey üç oğlu ve Nuri Efendi ile beraber yemek yerlerken "Siz neslimden geldiniz. Nuri eserimden geldi. Benim nâmımı ibkâ edecek odur" şeklindeki ifadesi oldukça dikkat çekicidir.

⁵⁴ İbnülemin, age, s. 248.

ashâb-ı kiramdan Çorum'daki Suheyb-i Rûmî'nin türbesine büyük boy birer mushaf; Sultan Mehmet Reşad'a evrâk-ı mevleviye, diğer bazı zevata evrâd, Fütûhât-ı Mekkiyye, dua ve bir hayli hilye-i şerife yazmıştır.

Kastamonu Şa'ban-ı Veli Dergâhı'ndaki yazılar, Bakırköy Kartaltepe Camisi kubbesindeki İhlâs sûresi, Çorum Saat Kulesi'nin yazıları, Azapkapısı'daki cami şadırvanının musluklarının üzerindeki yazılar, Üsküdar Yalnız Servi Camisi'nin tarih kitabesi, Kartal Camisi'nin kapısındaki "Vemen dehalehü kâne âminen" levhası, Sadrazam Cevat Paşa'nın türbesi kapısındaki yazılar, Çorum ve diğer yerlerdeki bazı hayratın üstündeki yazılar Nuri Efendi'ye aittir. Son Hattatlar'da Nuri Efendi'nin Gazi Osman Paşa'ya dair bir hatırası⁵⁵ da yer almaktadır.

İbnülemin Mahmut Kemal Bey Son Hattatlar'da Nuri Efendi hakkında sadeleştirerek yukarıya aldığımız bilgileri verdikten sonra şunları ilave etmektedir:

"Akademi'deki vazifesine hasbessin (yaşlılığı dolayısıyla) devam edemeyince evinde oturup yazılar yazdırılmak suretiyle muallimlik ücreti tesviye edilirdi.

İyi âdemdi. Sohbeti latif idi. En güzel yazanlardandı. Musiki erbabına ve hattatlara dair malumat sahibi idi. Hakkımda öteden beri hürmet gösterirdi.

Hayli zamandan beri hasta olduğu halde 12 Eylül 1951 (Zilhicce 1371)'de -Beşiktaş'ta Akaretler'deki ikametgâhında- vefat etti. Yahya Efendi türbesi kabristanına defnolundu"⁵⁶.

Ömer Efendi

Hayatı hakkında şimdilik sadece Tuhfe-i Hattâtîn⁵⁷ de bilgi bulabildiğimiz için, oradan sadeleştirerek elde ettiklerimizi aşağıya sıralıyoruz: Kastamonulu ve künyesi "Ömer bin İsmail" olan Ömer Efendi, İstanbul'a gelip Suyolcu-zade Mustafa Efendi'nin dairesine dahil olmuş, sülüs ve nesih tarzını ondan meşk ederek icazet almış, daha sonra da damadı olmuştur. İstanbul'da Valide Camisi'nin mektebinde hat hocalığı yapmış, on tane Mushaf ve benzeri güzel eser yazmış, vefatından iki yıl önce de güzel bir Mushaf yazarak bu camiye hediye etmiştir. Yaşı Peygamber Efendimizin yaşı olan 62'ye geldiğinde "tuhfe-i türâb تحفهء تراب" terkinin ifade ettiği 1097/1685"⁵⁸ tarihinde vefat etmiş, Okmeydanı yakınlarına defnedilmiştir. Oğlu Devhatü'l-Küttâb sahibi Necip Efendi (ö. 1757) de kıymetli bir hattattır.

Salih Efendi (Celal-Zade)⁵⁹

Tosyalı olup künyesi "Salih b. Celâl"dir. Babası Celâlettin ve kardeşi Koca Nişancı Mustafa da Kastamonulu hattatlar olarak bu yazımızda yer almışlardır. Tarih yazarı, âlim ve şair bir hattat olan Salih Efendi, "hırmen = خرمن" kelimesinin karşılığı olmak üzere 890/1485⁶⁰ tarihinde dünyaya gelmiş, ilk tahsilini babasından gördükten sonra Şeyhülislâm Kemal Paşa-zâde Ahmet Efendi (İbni Kemal)'nin talebesi olarak küllî ve cüz'î bilgi ve sezgileri elde etmiş, 1520'de padişah hocası Hayrettin Efendi'den mülazım olup, Edirne Saraciye Medresesi'nin müderrisliğine tayin edilmiştir. Sonra İstanbul'a gidip Murat Paşa Medresesi'ne müderris olmuş, 1536/37'de de Sahn-ı Seman müderrisliğine yükselince, Kanuni'nin emri üzerine çok kısa bir sürede sekiz cilt olmak üzere Firûz Şah kıssasını "Menakıb-ı Behram Şah bin Firûz Şah"⁶¹ adıyla tercüme etmiştir. 1542/43'te Edirne Bayezid Medresesi müderrisliğine, 1544'te Halep kadılığına tayin edilmiş, bir ara Mısır'a gitmiş,

⁵⁵ Bu hatıra aynen şöyledir: "Nuri Efendi demiş ki: "Eserlerimin içinde bir tanesi vardır ki toprağa gömülmüştür. Bir sabah Gazi Osman Paşa'nın haremî sizi istiyor dediler. Paşa sarayda yatısı namazını kıldıktan sonra konağa dönmüş vefat etmiş. Hemen gittim. Hanım Efendi "Paşa merhum Hacı Bey'in yazılarını çok severdi. Paşanın yazı takımından bir kalem alsın. Gasilden sonra alınna Besmele-i Şerife, göğsüne de "Şehida'llâh ennehu lâilâhe illâ hüve" âyet-i kerimesini yazsın" demiş. Gözlerimden yaşlar dökülerek, ellerim titreyerek yazdım. Öylece kefenlendi". (İbnülemin, age, s.249).

⁵⁶ İbnülemin, age, s.249.

⁵⁷ Müstakimzade, age, s. 345.

⁵⁸ 1097/1685'te 62 yaşında vefat ettiğine göre, doğum tarihi 1035/1623 olmalıdır.

⁵⁹ Bibliyografya: Nevi-zâde Atâî, Hadâiku'l-Hakâik fi Tekmileti's-Şakâik (Şakâik-ı Nu'mâniyye ve Zeyilleri, haz. Abdülkadir ÖZCAN), 2/47-49; Müstakim-zâde, age, s. 229; Dergâh Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul 1977, II/30.

⁶⁰ Dergâh Yayınları'nın Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde (II/30) doğum yeri ve tarihi" Vulçitrin/Rumeli 1493" olarak kayıtlıdır.

⁶¹ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi, 2/633.

1546'da Şam, 1547'de Mısır kadılığına getirilmiştir. Üç yıl sonra 1550'de Taif kadılığından emekli olup İstanbul'a gelmiş, Şehzade Sultan Bayazid'in emriyle Farsça'dan Câmîü'l-Hikâyât ve Lâmiü'r-Rivâyât adlı mecmuayı Türkçe'ye tercüme etmiş, karşılığında Eyüp müderrisliği ikram olunmuş, fakat eskiden mübtelâ olduğu hastalık sebebiyle gözüne perde inince görevini bırakarak kardeşi Koca Nişancı Mustafa'nın bina ettirdiği cami yakınlarında bir bahçe alıp inzivaya çekilerek orada ibadet ve tâatla meşgul olmuş ve kısa bir süre sonra da vefat etmiştir. Vefatına kardeşi Koca Nişancı Mustafa 973/1565 yılını karşılamak üzere

Kabr-i Sâlih cennet ola yâ ilâh

قبر صالح جنت اوله يا اله

mısraıyla tarih düşmüştür. Kabri bu caminin mezarlığındadır.

Salih Çelebi'nin yukarıda belirttiğimiz eserlerinden başka Ebülfidâ, Süyûtî ve Makrizî'yi kaynak olarak 1546'da yazdığı *Târih-i Mısır-ı Cedid*, Süyûtî'den yararlanılarak yazılmış eski Mısır tarihine dair olan *Kitâbü'l-Muhtasar fî Ahvâli'l-Beşer*, *Tarih-i Feth-i Budin (Mohaç-name)*, *Fetih-name-i Rodos*, *Tarih-i Sultan Süleyman (Süleyman-name)*, *Belgrad Fetihnamesi*, *Dürrer-i Nesâiyih*, *Leyla vü Mecnun* ve *Münşeat*; dinî eserleri arasında da *Haşiye âlâ Şerhi Miiftâh*, *Haşiye âlâ Şerhi Mevâkıf*, *Haşiye âlâ Sadri's-Şerîa*, *Haşiye âlâ Islâh* ve *İzah* yer almaktadır. Şiirlerini ihtiva eden bir de *Divan'ı* vardır.

Hattatlıkta "tavr-ı şeyhâne" olarak bilinen Şeyh Hamdullah tarzını bizzat Şeyh Hamdullah Âgâh'tan meşk ile ikmâl etmiştir.

Bir gün âgâh olmadı düş gibi geçti mâ mezâ

Salih'in hâli n'olur şimden gerü yâ Rabbenâ

beyti hattatımız Salih Efendi'ye aittir.

Şevki Efendi⁶²

Asıl adı "Mehmet Şevki" olup 1828'de Ali Ağa'nın oğlu olarak Kastamonu'da dünyaya gelen hattat Şevki Efendi, iki yaşında İstanbul'a getirilmiştir. Aksaray Yusuf Paşa'da Sibyan Mektebi'nde okumuş, ilk bilgileri de Ragıp Paşa Kütüphanesi hâfiz-ı kütübü olarak yukarıda tanıttığımız dayısı Hulusi Efendi'den ve onun damadı İshak Efendi'den tahsil etmiştir.

Hat sanatına gönül vererek ilk meşkini dayısı hattat Hulusi Efendi'den almış, onun en seçkin öğrencilerinden biri olarak, on dört yaşında icazet sahibi olmuştur. Rivayete göre Hulusi Efendi icazet verdikten sonra: "Yazıyı ben bu kadar öğretebilirim. Bundan ilerisini Mustafa İzzet Efendi'den ve diğer hattatlardan öğren" deyince Şevki Efendi "Ben sizden başka hocaya gitmem" cevabını vermiş, Hoca Efendi bu cevaptan müteessir olup ağlamış, bütün samimiyetiyle (ona hayır) dua etmiş⁶³ tir.

İbnülemin Mahmut Kemal İNAL, *Son Hattatlar'da*, Şevki Efendi hakkında yukarıya aldığımız bilgileri verdikten sonra şunları kaydetmektedir:

"Reisülhattâtîn Kâmil Efendi, üstadı Sami Efendi'den naklen dedi ki:

"Şevki Efendi'nin ebeveyni Kastamonu'da vefat ettiğinden dayısı Hulusi Efendi, heybesinin bir gözüne Şevki'yi, diğer gözüne kız kardeşini koyarak İstanbul'a getirdi, yetiştirdi, yazıyı da talim etti. Bir müddet sonra Mustafa İzzet Efendi'ye götürüp temesşuk ve tekemmül ettirmek için ısrar ettiyse de -hatırı kalır korkusuyla- Şevki kabul etmedi. Fakat Efendinin ve şakirdlerinden bir attarın meşklarine bakarak yazıyı ilerletmeğe çalıştı."

Kâmil Efendi şu sözleri de ilave etti:

"Şevki Efendi, "Yazıyı bana âlem-i rü'yada talim ettiler" derdi. En güzel yazılan 1290 (1873)'dan sonra yazdıklarıdır. Ondan evvelki yazılarında kusurlar vardır."⁶⁴

Vâsıf Efendi

Hattat Mustafa Vâsıf Efendi Kastamonu'nun Aksu köyünden olup orada "Kadioğlu" diye şöhret bulmuştur. Gençliğinde Kastamonu'dan İstanbul'a gitmiş, Kebeci-zâde Mehmet Efendi'den hat meşk etmiş, üstadı ona "Çömez" lakabını vermiş, o da bundan sonra bu lakapla tanınmıştır. Daha sonra

⁶² İbnülemin, age,s. 401.

⁶³ İbnülemin, age,s. 401.

⁶⁴ İbnülemin, age,s. 401.

Laz Ömer Vasfi Efendi'den de yazmıştır⁶⁵.

Sultan I. Abdülhamid'in baş türbedarlığını ve vakfının kaymakamlığını yapmış olan Mustafa Vâsıf Efendi, 1852'de vefat etmiş, Eyüp Camisi'nin solundaki Bey Baba Sokağı'nda yola yakın bir yerdeki kabrine defnedilmiştir. Sülüs yazılı kabir kitabesi:

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî

Cennet-mekân ve firdevs-âşiyân Gazi Sultan Abdülhamid Han tâbe serâhü hazretlerinin vakf-ı şerifi kaimmakam-ı esbakı ser-levha-i hattâtîn merhum ve mağfur el-Hâc Mustafa Vâsıf Efendi ruhu için el-fâtiha. 1269" ifadelerini taşımaktadır.

İbnülemin Mehmut Kemal Bey bu hattatımız hakkında Son Hattatlar'da kısmen sadeleştirerek yukarıya aldığımız bilgileri verdikten sonra şunları da ilave etmektedir:

"Millet Kütüphanesi'nde Hakkâk-zâde hattıyla muharrer eserde "şimdi vaktin reisülhattâtînidir" deniliyor.

Süreyya Bey "Sicill-i Osmânî'de sehven iki yerde tercemei hali olarak iki satır yazmıştır.

Habib Efendi "Hat ve Hattâtân'da

"Merhum Çömez, sapan atma hünerinde dahi gayet üstad idi. En yüksek minarenin başından sapan taşını kuvvet-i bazu ile geçirir idi. Beşuş ve kavi-heykel, ama mütenâsibülücüd idi. Bostan iskelesi haricinde musluklar arkasında Mukâtaa Nâzırı Hasan Bey'in ve Hamidiye Türbesi Mezarlığı'nda silahşor İbrahim İbiş Ağa'nın seng-i nişanları bunların hattıdır" diyor.

Ellerde hilyeleri, sülüs ve nesih kıt'aları vardır. Bizim koleksiyonda yazıları mevcuttur. "Ser-levha-i Hattâtîn" unvanına layık olduğunu eserleri ispat ediyor. En büyük, en kıymetli eseri ise tilmiz-i bî-nazîri Mustafa İzzet Efendi'dir".

Son Hattatlar'da (s.449) Mustafa Vâsıf Efendi'ye ait güzel bir hilye örneği de yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Âlî, *Künhü'l-Ahbâr (Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı)*, haz. Mustafa İSEN), Ankara 1994.

Anadolu Yayıncılık, *Yurt Ansiklopedisi*, "Kastamonu" maddesi.

Âşık Çelebi, *Meşâirü's-Şuarâ*, Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Tarih 772, v.368 (varakların her yüzü numara sırasıyla ayrı ayrı numaralanmıştır.)

BABİNGER, Franz -*Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (Haz. Coşkun ÜÇÖK), Mersin 1992.

BANARLI, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c. II*.

Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (Haz. Cemal KURNAZ, Mustafa TATÇI), Ankara 2000.

Dergâh Yayınları, *TDEA*, c.III, s.199; c.vi, s.66.

Fatin, *Hâtîmetü'l-Eş'âr*, Litoğrafya Destgâhı, İstanbul 1271.

Gelişim Yayınları, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi*, İstanbul 1986, c.11, s.6485.

Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuara* (Haz. İbrahim KUTTUK), c. II, Ankara 1989.

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970.

İPEKTEN, Halûk - Mustafa İSEN - Recep TOPARLI - Naci OKÇU – Turgut KARABEY, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.

KILIÇ, Filiz "Şairler Tezkirelerine Göre Kastamonulu Divan Şairleri", *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Kastamonu 2001.

Latîfî, *Tezkire-i Latîfî*, Dersaadet İkdâm matbaası 1314.

MEB *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul (tarihsiz), c.6, s.399.

MEB *Türk Ansiklopedisi*. C. 21-24, Ankara 1974.

Mehmet Mecdî Efendi, *Hadâiku's-Şakâik (Şakâiku'n-Nu'mâniyye ve Zeyilleri)*, haz. Abdülkadir ÖZCAN,) İstanbul 1989, c.I, s.424.

Mehmet Süreyya, *Sicill-ı Osmânî* (Haz. Nuri AKBAYAR), c. 6, İstanbul 1996.

Müstakim-zâde Süleyman Sadettin, *Tuhfe-i Hattâtîn* (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), İstanbul 1928.

Nevî-zâde Atâî, *Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmiletü's-Şakâik (Şakâik-ı Nu'mâniyye ve Zeyilleri)*, haz.

⁶⁵ Topkapı Sarayı Müzesi'nde hocaları İbrahim Nâmık ve İsmail Zihni taraflarından 1208'de Mustafa Vâsıf'a sülüs ve nesih verilmiş bir icazet kıt'ası vardır. İcazet tarihi ile vefatı arasında "61" sene mevcut ve Vâsıfın velâdet tarihi meçhul olduğundan icazetin ona ait olup olmadığı kestirilemez". (İbnülemin'in dipnotu).

- Abdülkadir ÖZCAN), İstanbul 1989.
Ötüken Yayınları, *Yeni Türk Ansiklopedisi*, c. 5-7
ÖZTUNA, Yılmaz, *Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c. I, İstanbul 1970.
Şemsettin Sami, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Çağrı Yayınları, c.6, Ankara 1996.
Şeyhî Mehmet Efendi, *Vakâyiü'l-Fuzalâ (Şakâiku'n-Nu'maniyye ve Zeyilleri)*, haz. Abdülkadir ÖZCAN) c.IV.
UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. 2, Ankara 1988.